

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Андрійчук Тетяна Сергіївна

Посилення механізмів деліберативної демократії для належного врядування в Україні

УДК 321.7

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-2.1>

Андрійчук Тетяна Сергіївна
кандидат політичних наук,
заступник завідуючого відділом
Секретаріату Кабінету Міністрів України
вул. М. Грушевського, 12/2, Київ,
Україна

Стаття присвячена вивченню механізмів деліберативної демократії з точки зору можливості їх застосування в Україні, особливо у повоєнний період, що характеризується складними соціально-економічними умовами, зниженням рівня довіри до влади, послабленням суспільної консолідації та тиском на уряд різних суспільних груп. Такі обставини актуалізують потребу у реальному впровадженні принципів належного врядування (зокрема, таких, як участь, справедливість, інклюзивність, орієнтація на консенсус, підзвітність, прозорість та чуйність).

Метою наукової розвідки є визначення шляхів посилення деліберативної демократії для розвитку належного врядування в Україні, насамперед у повоєнний період. Застосовано низку методів, зокрема: структурно-функціональний; нормативно-ціннісний; аналіз і прогнозування.

У статті досліджено основоположні нормативні характеристики деліберативної демократії. Важливим аспектом є те, що в її основі лежать не будь-які публічні обговорення. Ця концепція передбачає, насамперед, обговорення, під час яких створені умови для підвищення поінформованості учасників про питання державної політики, формулювання і обміну ними аргументами, залагодження конфліктів і наближення до консенсусу.

Розглянуто механізми проведення публічних обговорень державної політики, які вже впроваджені в Україні. Йдеться, зокрема, про громадські ради, публічні консультації, опитування на Єдиному державному порталі електронних послуг та в мобільному застосунку Дія. Визначено, що попри деліберативний потенціал, ці механізми на практиці поки що не відповідають основним характеристикам деліберативної демократії. Подальший розвиток деліберативної демократії в Україні запропоновано розглядати у двох напрямках: вдосконалення вже наявних механізмів через посилення їх елементами деліберативності та вивчення, адаптації і впровадження додаткових механізмів. До останніх віднесено, насамперед, деліберативні діалоги, впровадження яких може сприяти те, що в Україні вже накопичений певний досвід проведення діалогових заходів та публічних консультацій з діалоговим підходом. Ще одним перспективним механізмом визначено деліберативні опитування, які, зокрема, застосовуються на рівні ЄС.

Ключові слова: деліберативна демократія, публічні консультації, громадські ради, деліберативні діалоги, деліберативні опитування.

Вступ. Україна протягом 30 років незалежності пережила кілька переламних моментів – дві революції на захист демократичних цінностей та втрату частини територій внаслідок агресії Російської Федерації. На 31 році агресор розпочав повномасштабне вторгнення, зазіхаючи на саму нашу державність. Безумовно, перемога України у цій екзистенційній війні стане новим етапом у розбудові держави. Водночас післявоєнний (та наближений до нього) період буде складним, і не лише економічно – він супроводжуватиметься посттравматичними симптомами, що проявлятимуться як індивідуально, так і на рівні всього суспільства.

З огляду на особливості суспільних процесів у постреволуційні періоди розвитку України (які хоч і були менш травматичними, але проявлялися широким спектром реакцій – від конструктивних реформаторських коаліцій у громадському секторі до деструктивних «смітникових люстрацій»), слід очікувати, що однією з характеристик повоєнного етапу буде посилені суспільний тиск на державні інституції. Новою «передовою» стане боротьба з негативними аспектами бюрократії, закритістю

процесу прийняття рішень, недосконалістю адміністративних послуг. На цій «передовій» опиняться, насамперед, найбільш активні актори – ті, хто захищав країну, волонтери, громадські, благодійні організації, бізнес-асоціації. Водночас активізується і боротьба різних груп інтересів в складних соціально-економічних умовах.

Як державні інституції зможуть реагувати на ці суспільні запити? Насамперед, через втілення принципів належного врядування (*good governance*), які сформульовані на міжнародному рівні для того, щоб визначити бажані відносини між державою та суспільством [10; 13]. Йдеться, зокрема, про такі принципи, як *участь, справедливість та інклюзивність, орієнтація на консенсус, підзвітність, прозорість та чуйність* врядування.

Згадані принципи суттєво виходять за межі «базового» розуміння демократії як представницької форми народовладдя та «наближають» її до громадян, актуалізуючи, насамперед, сучасні концепції *партисипаторної (учасницької) демократії* (Б. Барбер, П. Бахрах, А. Ботвінік, К. Пейтмен, Дж. Циммерман та ін.) та *деліберативної*

(дорадчої) демократії (Ю. Габермас, Е. Гутман, Дж. Ролз, Д. Томпсон, Дж. Фішкін та ін.). Партиципаторна демократія зосереджується на механізмах залучення громадян до безпосереднього прийняття державних, місцевих рішень (референдуми, голосування, бюджети участі тощо). Деліберативна демократія пропонує різноманітні механізми деліберації – вдумливого, обґрунтованого обговорення важливих питань політичного життя. З роками наукового осмислення обидві концепції дещо втратили «радикальність» нормативного ідеалу. Зустрічається і часткове злиття цих концепцій. Зокрема, показовою є спроба сформулювати «партисипаторну концепцію деліберативної демократії» (К. Лафонт [8], М. Уоррен [12]). Така тенденція є закономірною і багато в чому пов'язана з накопиченим практичним досвідом залучення громадян до врядування та прагненням подолати виявлені слабкі місця.

В Україні дослідження деліберативної демократії зосереджуються здебільшого на вивченні її нормативних особливостей, аналізі підходів іноземних дослідників (О. Волошенко, Ю. Герман, Д. Кірюхін, А. Ковальов, А. Колодій, С. Мамчак та ін.). Аналізуються і механізми взаємодії органів влади та громадськості, що мають дорадчі елементи – насамперед, громадські ради і публічні консультації (А. Береза, А. Гуржій, В. Кравчук, І. Кресіна, О. Майборода, П. Манжола, Ю. Шайгородський та ін.). Однак, не менш актуальним залишається питання, які інші механізми деліберативної демократії могли б сприяти розвитку належного врядування в Україні.

Мета та завдання. Метою статті є визначення шляхів посилення деліберативної демократії для розвитку належного врядування в Україні. Виходячи з цього, завданнями буде: розглянути особливості деліберативної демократії; проаналізувати попередній вітчизняний досвід у цій сфері; визначити можливі напрямки посилення деліберативних механізмів в Україні.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано низку методів, зокрема: структурно-функціональний для характеристики деліберативної демократії, нормативно-ціннісний для оцінки її впливу на розвиток належного врядування, методи аналізу і прогнозування.

Результати. Концепція деліберативної демократії є спробою доповнити «орієнтовану на вибори демократію демократією, орієнтованою на обговорення» [3, р. 308]. При цьому принциповим є не сам факт обговорень питань державної політики, а їх характеристики (недарма, вживається термін «деліберація»). Деліберативна демократія передбачає аргументовані обговорення (на різних рівнях і з використанням різних механізмів), під час яких створюються умови для покращення розуміння учасниками питань державної політики, сприй-

няття думок інших, можливого перегляду поглядів та аргументів, враховуючи отриману інформацію. Нормативним ідеалом є також залагодження конфліктів та орієнтованість на наближення до консенсусу (а не компромісу) – навіть якщо консенсус не є кінцевою метою і учасники відстоюватимуть власні інтереси, очікується, що «загальним інтересом буде легітимність результатів у вигляді розуміння обґрунтувань усіх, хто буде під їх впливом» [3, р. 309].

Такі характеристики важливі для пояснення, чому, прогнозуючи розвиток врядування в Україні, нами запропоновано зупинитися на розгляді механізмів саме деліберативної демократії. Як вже зазначалося, у наближений до завершення війни і відбудовний період можна очікувати формування великого суспільного запиту на запровадження більшої відкритості, прозорості, підзвітності, чуйності врядування. Це супроводжуватиметься і низькими показниками довіри українського суспільства до державних інституцій. Суспільна консолідація, проявлена для боротьби з країноу-агресором, у мирний чи наближений до нього час буде знижуватися, складні соціально-економічні умови посилюватимуть боротьбу різних груп інтересів. Було б занадто оптимістично прогнозувати, що вдасться (принаймні швидко) подолати і неоднорідність українського суспільства, його «диференціацію не тільки за економічним статусом, а й за світоглядними, політичними, ціннісними установками», що виводить на перший план «проблеми суспільної консолідації, толерантності, досягнення консенсусу та довіри між окремими соціальними, національними й релігійними групами, проблеми довіри суспільства до владних, економічних і правових інститутів» [20, с. 17]. Отже, український уряд буде змушений приймати рішення (зокрема непопулярні) у складних обставинах, на які, з одного боку, впливатиме соціально-економічна ситуація, а з другого – характеристики та вимоги суспільства. Саме тому мають стати в нагоді механізми деліберативної демократії, що підтримують інклюзивність, аргументованість обговорень, залагодження конфліктів.

Зазначимо, що деякі механізми, що передбачають дорадчі функції, вже застосовуються в Україні. Наприклад, це громадські ради при органах виконавчої влади [18]. Ці консультативно-дорадчі органи мають особливий, достатньо відкритий порядок формування – члени обираються на зборах кандидатів від інститутів громадянського суспільства або через рейтингове електронне голосування. Громадські ради покликані допомагати проводити обговорення питань державної політики, проектів рішень, а також надавати відповідні пропозиції, висновки, аналітичні матеріали. Водночас практичну роботу громадських рад важко віднести до деліберації, враховуючи вже згадані

характеристики деліберативної демократії і те, що не будь-яке обговорення можна вважати її механізмом. Відповідна урядова постанова [18] приділяє недостатньо уваги питанню, на яких засадах мають проводитися обговорення громадськими радами, чи будуть такі обговорення використовуватися формати, які заохочують аргументацію, відкритість до сприйняття думок інших, досягнення консенсусу (а не відстоювання позицій та інтересів певних груп). Слід звернути увагу і на певну «закритість» обговорень рад від інших заінтересованих сторін, громадян: аналіз інформації про їх роботу свідчить, що попри надане право самостійно організувати відкриті публічні заходи для обговорення важливих питань державної політики, системно проводять такі заходи не більше чверті рад [17]. Відповідно, важливі питання обговорюються у вузькому колі – лише членами громадської ради, кількість яких не може перевищувати 35 осіб.

Публічні консультації (консультації з громадськістю) – це один механізм для публічного обговорення питань державної політики, проектів рішень. Сильною стороною його впровадження в Україні є обов'язковість проведення таких консультацій усіма органами виконавчої влади і з широкого кола питань, визначених відповідною урядовою постановою [18]. Урядом визначено і достатньо широке коло форм та форматів таких консультацій: електронні консультації, публічні громадські обговорення (круглі столи, форуми, конференції, зустрічі, наради тощо), опитування. Однак, з цього переліку зрозуміло, що впровадження елементів деліберативної можливості лише в межах окремих цих форматів. І точно унеможливлене під час застосування найбільш популярного формату – електронних консультацій (близько двох третин консультацій міністерств відбуваються саме так [16]). Водночас більшість консультацій під час публічних заходів перетворюються на складно модеровані «позиційні торги» чи «битви за інтереси» або потік критики та вимог на адресу державних органів (особливо коли погано працюють інші канали комунікації для скарг чи розв'язання особистих проблем).

Запроваджені на початку 2022 року загальнонаціональні «опитування щодо ініціатив, спрямованих на вирішення питань державного управління у різних сферах суспільного життя» на Єдиному державному порталі електронних послуг та в мобільному застосунку Дія [19] поки практично не мають деліберативного потенціалу та викликають багато запитань стосовно мети їх використання, і відповідно – особливостей проведення. Попри те, що в такий спосіб можна охопити значну частину ідентифікованих належним чином громадян, механізм опитувань не відповідає характеристикам деліберативної участі. Опитування не містять роз'яснень запропонованих для голосування варіантів, їх сильних і слабких сторін. Можливо,

для запитань «Яка нова цифрова послуга найкорисніша?» чи «Якою буде третя воєнна марка?» це неприципове зауваження. Однак, відповіді на складні запитання на кшталт «Як ви ставитеся до володіння українцями зброєю?» потребують зваженого обмірковування, розуміння альтернатив та аргументів, а не лише півторахвилинного відеозвернення міністра-ініціатора.

Посилення деліберативної демократії в Україні може відбуватися як у напрямку вдосконалення вже наявних механізмів обговорень питань державної політики (через посилення елементами деліберативної громадських рад, публічних консультацій, загальнонаціональних опитувань тощо), так і за допомогою додаткового впровадження нових механізмів.

До перспективних механізмів деліберативної демократії, що потребують вивчення і визначення особливостей застосування в Україні, можемо віднести, насамперед, *деліберативні діалоги*. М. Маккой та П. Скаллі характеризують їх, як поєднання діалогу та деліберативної, кожен з яких несе свою користь для обговорення: *діалог* передбачає конструктивне спілкування, розвіювання стереотипів, чесність в передачі ідей, *деліберативна*, в свою чергу, додає використання критичного мислення та аргументів для прийняття громадянами рішень стосовно публічної політики. Це дозволяє досягти порозуміння та поєднати особисте з суспільним: побудувати відносини, розв'язати суспільні проблеми і знайти рішення щодо питань політики [9, pp. 117–118].

Деліберативні діалоги на практиці можуть передбачати використання різних форматів фасилітованих групових заходів: форуми; зустрічі; групові «кола» («навчальні», «довіри» тощо); «акваріуми» та ін. Головною при цьому є відповідність низці принципів: 1) використання різних форм обговорень, щоб усі учасники мали справжню можливість висловитися; 2) вироблення умов, щоб слухання було не менш важливим, ніж обговорення; 3) заохочення обмірковування певної суспільної проблеми з точки зору власного досвіду учасників, а не одразу обговорення вироблених кимось варіантів її розв'язання; 4) побудова довіри та налагодження робочих відносин між учасниками; 5) допомога учасникам в отриманні доступу до різних поглядів на природу і причини проблеми, що обговорюється; 6) заохочення до аналізу та визначення аргументів; 7) допомога у формуванні спільного «громадського судження», як більш зрілої форми громадської думки; 8) надання учасникам можливості побачити себе акторами у розв'язанні проблеми і стали такими акторами; 9) залучення до процесу обговорення урядовців, державних службовців, інших розробників рішень; 10) створення взаємопов'язаного процесу обговорення, а не окремих подій [9, p. 120–128].

Є можливість вивчення практики використання деліберативних діалогів під час обговорення складних, чуттєвих питань державної чи місцевої політики у низці країн. Зокрема, деліберативний процес для залучення заінтересованих сторін до обговорення запланованих реформ використовують Комісія з майбутнього охорони здоров'я Канади та Австралійський альянс реформування охорони здоров'я. З практичної точки зору цікавими є умови, яким вони приділяють увагу під час ведення деліберативного діалогу: винесення на обговорення питання високої пріоритетності; попередньо поширені роз'яснення державної політики у відповідній сфері; надання можливості для обговорення під час спеціальних публічних заходів (форумів); чесність під час забезпечення представництва заінтересованих сторін; залучення фасилітатора; забезпечення збору коментарів у спосіб, що унеможливує подальшу ідентифікацію конкретних авторів; формулювання результатів та надання можливостей для подальшої роботи з ними [2, р. 15]. Деліберативний діалог використовувався і під час розроблення Канадської стратегії запобігання катастрофам [7]. Для вивчення доступні досвід деліберативних діалогів у західноафриканських країнах та відповідні рекомендації дослідників [11]. Описані також приклади використання деліберативних діалогів на місцевому рівні [6].

Важливо враховувати і низку проблем, з якими можуть стикнутися організатори та учасники деліберативних діалогів. Зокрема, це може бути недостатнє розуміння учасниками обговорень особливостей формування державної політики та прийняття рішень; значні витрати часу і зусиль на планування та організацію деліберативного діалогу, налагодження зв'язку з усіма заінтересованими сторонами; недостатність часу на вивчення результатів різноманітних досліджень як учасниками обговорень, так і суб'єктами прийняття рішень [2, рр. 18–19].

Зауважимо, що полегшити впровадження в Україні деліберативних діалогів може те, що протягом останніх років в нашій державі поширилося використання як власне механізму діалогу (фасилітованих групових процесів для покращення розуміння / стосунків між учасниками та прийняття рішень щодо спільних дій або вирішення конфлікту [14, с. 17]), так і діалогового підходу під час публічних консультацій з питань державної політики. Значний внесок у впровадження діалогу зробили як міжнародні партнери (Координатор проектів ОБСЄ в Україні, Посольство Великої Британії, USAID та ін.), так і українські неурядові організації та ініціативи (Національна асоціація медіаторів України, *Intellectum arti*, Інститут миру і порозуміння, Лабораторія мирних рішень, Діалог у дії, Центр досліджень медіації та діалогу Національ-

ного університету «Києво-Могилянська академія» та ін.). За підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні були підготовлені рекомендації для державних службовців стосовно використання під час впровадження реформ діалогу або його елементів у публічних консультаціях [14], проводилися відповідні тренінги, у тому числі у співпраці з Секретаріатом Кабінету Міністрів. Кейси організації публічних консультацій з використанням неформалізованих і сприятливих для деліберативних форматів («світлове кафе», «майстерня майбутнього», «пошук скарбів» тощо) вже має Секретаріат Кабінету Міністрів та низка органів виконавчої влади. Корисним є і добре описаний з точки зору деліберативного досвід проведення консультацій для обговорення змін до Конституції України [15].

Ще одним перспективним механізмом обговорення складних суспільно-політичних питань є *деліберативні опитування*. Як підкреслюють їх розробники, основною відмінністю таких опитувань є надання учасникам детальної інформації про державну політику та можливості обговорити її з людьми, які мають різні погляди (з подальшим вимірюванням результатів змін у думці учасників). Механізм може передбачати: 1) формування випадкової вибірки громадян та їх опитування; 2) надсилання їм пакету детальної інформації про питання державної політики для вивчення та обдумування; 3) організацію міжособистісних обговорень у малих групах з модераторами, які чергуються зі спеціальними зустрічами з експертами та розробниками політики; 4) проведення заключного опитування учасників [5, рр. 659–660].

Корисними для вивчення в Україні є кейси проведення подібних деліберативних опитувань. Наприклад, експеримент з національного деліберативного опитування щодо єдиної європейської валюти в Данії, завданнями якого було забезпечити: відкритість та доступ, якість обговорення, ефективність та результативність, а також публічність та підзвітність. При цьому деліберативний процес характеризувався значними змінами поглядів у міру проведення опитування, підвищенням рівня знань та покращенням здатності учасників розуміти свої інтереси та формувати аргументовані думки і знаходити взаєморозуміння [1]. У контексті євроінтеграційних намірів України цікавим є деліберативний проект «EuroPolis», за допомогою якого в ЄС прагнуть перевірити, «що станеться, якщо громадяни ЄС стануть значно більш поінформованими про інституційні механізми ЄС, процеси прийняття рішень та питання політики, а також політичні уподобання інших громадян ЄС. Чи змусить це їх оцінити альтернативи політики інакше? Чи зміниться їхній вибір? І якби громадяни ЄС мали рівні можливості брати участь у вдумливому діалозі, ... чи розвинули б вони міцніші зв'язки...» [4].

Висновки. Складна соціально-економічна ситуація, низький рівень довіри, зростання суспільних вимог різного ступеня радикальності – такі умови ускладнюватимуть врядування в Україні найближчими роками. Конструктивність у відносинах держава – суспільство суттєво залежатиме від практичного впровадження принципів належного врядування, насамперед, таких, як участь, справедливість та інклюзивність, орієнтація на консенсус, підзвітність, прозорість та чуйність.

Результати дослідження дозволяють сформулювати низку висновків.

Деліберативна демократія за своїми нормативними властивостями має значний потенціал, щоб наблизити державні інституції до впровадження принципів належного урядування. Вона передбачає залучення громадян, інших заінтересованих сторін до обґрунтованих, аргументованих обговорень питань державної політики та спрямовується на формування конструктивних відносин, залагодження конфліктів, наближення до консенсусу.

В Україні вже є певні механізми, які передбачають обговорення питань державної політики, насамперед, громадські ради, публічні консультації, опитування на Єдиному державному порталі електронних послуг та в застосунку Дія. Однак, під час їх застосування приділяється недостатньо уваги характеристикам, які могли б забезпечити їх деліберативність.

Посилення деліберативної демократії у повноцінній Україні може передбачати два напрямки: вдосконалення вже наявних механізмів публічних обговорень через доповнення їх елементами деліберативності та вивчення, адаптацію і впровадження додаткових механізмів. Насамперед, увагу слід звернути на деліберативні діалоги, які можуть бути корисними під час вирішення складних, соціально чутливих питань. При цьому системне впровадження цього механізму полегшить те, що за останні роки в Україні вже накопичений певний досвід проведення діалогових заходів та публічних консультацій з діалоговим підходом. Ще одним перспективним механізмом, який застосовується, зокрема, в ЄС, є деліберативні опитування.

Конкретні способи адаптації та системного застосування згаданих механізмів деліберативної демократії в Україні є актуальним напрямом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Andersen, V., Hansen, K. How Deliberation Makes Better Citizens: The Danish Deliberative Poll on the euro. *European Journal of Political Research*, 2007. Vol. 46. P. 531–556.
2. Boydell, K., Dew, A., Hodgins, M. Deliberative Dialogues Between Policy Makers and Researchers in Canada and Australia. *Journal of Disability Policy Studies*. 2017. Vol. 28 (1). P. 13–22.

3. Chambe, S. Deliberative Democratic Theory. *Annual Review of Political Science*. 2003. Vol. 6. P. 307–326.

4. EuroPolis: A Deliberative Polity-making Project. URL: <https://cordis.europa.eu/project/id/225314> (дата звернення: 26.05.2022).

5. Fishkin, J., Luskin, R., Jowell, R. Deliberative Polling and Public Consultation. *Parliamentary Affairs*. 2000. Vol. 53, Issue 4. P. 657–666.

6. Hartz-Karp, J. A Case Study in Deliberative Democracy: Dialogue with the City. *Journal of Public Deliberation*. 2005. Vol. 1, Issue 1. P. 1–15.

7. Hwacha, V. Canada's Experience in Developing a National Disaster Mitigation Strategy: A Deliberative Dialogue Approach. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*. 2005. Vol. 10. P. 507–523.

8. Lafont, C. Democracy without Shortcuts: A Participatory Conception of Deliberative Democracy. Oxford University Press, 2019. 288 p.

9. McCoy, M., Scully, P. Deliberative Dialogue to Expand Civic Engagement: What Kind of Talk Does Democracy need? *National Civic Review*. 2002. Vol. 91, № 2. P. 117–134.

10. Principles of Good Governance. URL: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> (дата звернення: 20.05.2022).

11. Ridde, V., Dagenais, C. What We Have Learnt (So Far) about Deliberative Dialogue for Evidence-based Policymaking in West Africa. *BMJ Glob Health*. 2017. URL: <https://gh.bmj.com/content/bmjgh/2/4/e000432.full.pdf> (дата звернення: 26.05.2022).

12. Warren, M. Participatory Deliberative Democracy in Complex Mass Societies. *Journal of Deliberative Democracy*. 2020. № 16 (2). P. 81–88.

13. What is Good Governance? URL: <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf> (дата звернення: 20.05.2022).

14. Діалог у реформах: інструкція з експлуатації. Алгоритм та посібник для публічних службовців / за ред. Д. Проценко. Київ: Ваіте, 2020. 70 с.

15. Зміни до Конституції у частині децентралізації через консенсус: Звіт за результатами інклюзивних позапарламентських публічних консультацій. Київ. 480 с.

16. Інформаційно-аналітичні матеріали про проведення консультацій з громадськістю. URL: <https://www.kmu.gov.ua/a/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/konsultaciyi-z-gromadskistyuu/informacijno-analitichni-materiali> (дата звернення: 24.05.2022).

17. Інформаційно-аналітичні матеріали про громадські ради. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/gromadski-radi/informacijno-analitichni-materiali> (дата звернення: 24.05.2022).

18. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-2010-%D0%BF> (дата звернення: 24.05.2022).

19. Про затвердження Порядку проведення опитування щодо ініціатив, спрямованих на вирішення питань державного управління у різних сферах суспільного життя, на Єдиному державному вебпорталі електронних послуг: постанова Кабінету Міністрів

України від 07.02.2022 № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/90-2022-%D0%BF> (дата звернення: 26.05.2022).

20. Шайгородський Ю. Криза суспільної довіри: суперечність між очікуваннями та реальністю. *Політичне поле України у ситуації суспільної кризи: влада, опозиція, політичні партії, громадські організації*. Київ: ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. С. 8–31.

REFERENCES:

1. Andersen, V., Hansen, K. (2007). How Deliberation Makes Better Citizens: The Danish Deliberative Poll on the euro. *European Journal of Political Research*, 46, pp. 531–556.

2. Boydell, K., Dew, A., Hodgins, M. (2017). Deliberative Dialogues Between Policy Makers and Researchers in Canada and Australia. *Journal of Disability Policy Studies*, 28 (1), pp. 13–22.

3. Chambe, S. (2003). Deliberative Democratic Theory. *Annual Review of Political Science*, 6, pp. 307–326.

4. EuroPolis: A Deliberative Polity-making Project. Retrieved from: <https://cordis.europa.eu/project/id/225314>.

5. Fishkin, J., Luskin, R., Jowell, R. (2000). Deliberative Polling and Public Consultation. *Parliamentary Affairs*, 53, Issue 4, pp. 657–666.

6. Hartz-Karp, J. (2005). A Case Study in Deliberative Democracy: Dialogue with the City. *Journal of Public Deliberation*, 1, Issue 1, pp. 1–15.

7. Hwacha, V. (2005). Canada's Experience in Developing a National Disaster Mitigation Strategy: A Deliberative Dialogue Approach. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 10, pp. 507–523.

8. Lafont, C. (2019). *Democracy without Shortcuts: A Participatory Conception of Deliberative Democracy*. Oxford University Press, 288 p.

9. McCoy, M., Scully, P. (2002). Deliberative Dialogue to Expand Civic Engagement: What Kind of Talk Does Democracy need? *National Civic Review*, 91, no. 2, pp. 117–134.

10. Principles of Good Governance. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles>.

11. Ridde, V., Dagenais, C. (2017). What We Have Learnt (So Far) about Deliberative Dialogue for Evidence-based Policymaking in West Africa. *BMJ Glob Health*. Retrieved from: <https://gh.bmj.com/content/bmjgh/2/4/e000432.full.pdf>.

12. Warren, M. (2020). Participatory Deliberative Democracy in Complex Mass Societies. *Journal of Deliberative Democracy*, 16 (2), pp. 81–88.

13. What is Good Governance? Retrieved from: <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>.

14. Dialoh u reformakh: instrukttsiia z ekspluatatsii. Alhorytm ta posibnyk dlia publichnykh sluzhbovtstv [Dialogue in reforms: instructions for use. Algorithm and manual for public servants] (2020). Kyiv: Vaite [in Ukrainian].

15. Zminy do Konstytutsii u chastyni detsentralizatsii cherez konsensus: Zvit za rezultatamy inkliuzyvnykh pozaparlamentskykh publichnykh konsultatsii [Amendments to the Constitution on Decentralization through Consensus: Report on Inclusive Extra-Parliamentary Public Consultations] (2020). Kyiv [in Ukrainian].

16. Informatsiino-analitychni materialy pro provedennia konsultatsii z hromadskistiu [Information and analytical materials on public consultations]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/konsultaciyi-z-gromadskistyuu/informacijno-analitichni-materiali> [in Ukrainian].

17. Informatsiino-analitychni materily pro hromadskykhi rady [Information and analytical materials on public councils]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/gromadski-radi/informacijno-analitichni-materiali> [in Ukrainian].

18. Pro zabezpechennia uchasti hromadskosti u formuvanni ta realizatsii derzhavnoi polityky: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.11.2010 № 996 [On ensuring public participation in the formation and implementation of public policy: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 03.11.2010 № 996]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-2010-%D0%BF> [in Ukrainian].

19. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia opytuvannia shchodo initsiatyv, spriamovanykh na vyrishennia pytan derzhavnoho upravlinnia u riznykh sferakh suspilnoho zhyttia, na Yedynomu derzhavnomu vebportali elektronnykh posluh: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.02.2022 № 90 [On approval of the Procedure for conducting a survey on initiatives aimed at addressing issues of public administration in various spheres of public life on the Unified State Web Portal of Electronic Services: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 07.02.2022 № 90]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/90-2022-%D0%BF> [in Ukrainian].

20. Shaihorodskyi Yu. (2020). Kryza suspilnoi doviry: superechnist mizh ochikuvanniamy ta realnistiu [The crisis of public confidence: the contradiction between expectations and reality]. *The political field of Ukraine in a situation of social crisis: the government, the opposition, political parties, NGOs*. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine, pp. 8–31 [in Ukrainian].

Strengthening of mechanisms of deliberative democracy for good governance in Ukraine

Andriichuk Tetiana Serhiivna

Ph.D. in Political Science,
Deputy Head of the Unit
Secretariat of the Cabinet of Ministers
of Ukraine
M. Hrushevskoho str., 12/2, Kyiv, Ukraine

The article examines the mechanisms of deliberative democracy from the point of view of their application in Ukraine, especially in the period after the end of the Ukrainian-Russian war. It is expected that this time will be characterized by difficult socio-economic conditions, declining confidence in government, weakening social consolidation and pressure on government of various social groups. Such circumstances will highlight the need for real implementation of the principles of good governance (in particular, such as participation, fairness, inclusiveness, consensus orientation, accountability, transparency, responsiveness).

The purpose of research is to identify ways to strengthen deliberative democracy for the development of good governance in Ukraine, especially in the postwar period. A number of methods have been applied, in particular: structural-functional; normative-value; analysis and prognosis.

The basic normative characteristics of deliberative democracy are studied in the article. An important aspect is that this concept is not based on all public discussions. It is expected that these should be, first of all, discussions with special conditions to raise awareness of public policy issues, formulation and exchange of arguments, conflict resolution and approaching consensus.

Mechanisms for conducting public discussions, which have already been implemented in Ukraine, are considered. These include public councils, public consultations, surveys on the Unified State Portal of Electronic Services and the mobile application Diya. It is determined that despite the deliberative potential, these mechanisms do not yet meet the basic characteristics of deliberative democracy.

The further development of deliberative democracy in Ukraine is proposed to be considered in two directions: improvement of already existing mechanisms by strengthening deliberative elements and study, adaptation and implementation of additional mechanisms. They include, first of all, deliberative dialogues, the implementation of which may simplify the fact that Ukraine has already accumulated some experience in conducting dialogue events and public consultations with a dialogue approach. Another promising mechanism is deliberative polls, which are used, in particular, at the EU level.

Key words: *deliberative democracy, public consultations, public councils, deliberative dialogues, deliberative polls.*